

mojstrovini različnih dob od renesanse do sodobne in eksperimentalne nehoté prestavlja mejo pri presoji trajnejše vrednosti in uspelosti visoko navzgor. Ne osvetljuje le veljavnosti genialne osebnosti z vseh vidikov, temveč prav vsako njegovo umetnino posebej. In v tej osvetlitvi je sonata v A-duru, op. 30/1 izvenela kot priložnostno, za zrelega Beethovna srednjih let nič kaj značilno, haydnovsko igrivo delo. Njegova vedra nezamotana glasbena zamisel bi delovala prepričevalneje v okviru vseh treh sonat op. 30, kjer obe razigrani krajnji sonati obdajata osrednjo, beethovenskemu *appassionatu* zapisano C-molovo.

Višek muziciranja sta pomenili sonata v Es-duru op. 12/3 in Kreutzerjeva sonata, op. 47, prva z neugnano, mestoma od navdušenja kar prekipevačo poletnostjo, druga z moškimi zanosom. Obe sta tristavčni in obe obdarjeni z izredno spevnim, arioznim srednjim stavkom. Čeprav sta polni nevarnih tehničnih čeri in zelo napetih muzikalnih lokov, sta se ju lotila izvajalca z drznim, nezadržnim prijemom. Skladbi sta tako za violinista kot tudi za pianista pisani docela enakovredno in glasbeni klasicizem je v njiju dosegel — naj vključimo sem še sonato v C-molu — idealno uravnoveženost obeh instrumentalnih partov. I. Ozim in M. Lipovšek sta se tokrat lahko do konca predala zvočnim zmogljivostim vsak svojega instrumenta, ne da bi bila morala vedno in povsod tehtati pravilnost dinamičnega odnosa do partnerja. Vprašanje historične zvestobe je

tedaj stopilo v ozadje in instrumenta sta si dajala duška do dinamične opojnosti, ki v Beethovnovih časih gotovo ni bila dosegljiva, ki pa je spričo izpopolnjenosti današnjih instrumentov in latentne umetniške sile navedenih del popolnoma upravičena.

Če zasledujemo vlogo, ki so jo Beethovnovi violinske sonate imele pri svojem poslanstvu skozi prostor in čas, moramo ugotoviti, da so bile pred dobrimi 150 leti nezaslišane nove in »težke« po duhu in skladateljskem stavku, medtem ko jih smemo danes prištevati našemu vsakdanjemu glasbenemu kruhu. Nedostopne in tuje so lahko samo tistim poslušalcem — naj zveni še tako protislovno — ki ne znajo poslušati glasbe. Drugače je bilo ob njihovem nastanku, ko se je kulturni svet še naslanjal na mičnost in dobrodušnost rokokoja in previdno sledil prvim stopinjam Haydnovega in Mozartovega klasicizma. Ko so izšle v tisku prve tri Beethovnovi violinske sonate, op. 12, je recenzent v *Allgemeine Musikalische Zeitung* napisal o njih med drugim: »Učeno, učeno in vsevdilj učeno in nič naravnega, nobene spevnosti! Zares, če smo natančni, gre le za učeno gmoto brez dobre metode. Eno samo upiranje, za katero se ne moremo ogreti; eno samo iskanje redkih modulacij, odpor zoper navadne zveze, kopičenje težav na težave, da zgubiš ob vsem tem potrpljenje in veselje...«

Nam pa so danes ravno té prve sonate tako dognano preproste!

Pavel Šivic

KNJIŽEVNOST

NADA GABORVIČ, KARIATIDE

Vse kaže, da je Nada Gaborovič že izčrpala spominsko snov iz zadnje vojne in da so vse njene osebne travme iz tistih let že izglajene. Zato se v novem

romanu *Kariatide** suče izključno v novodobnem, mirmem svetu, kvečjemu se vojna kaže kot neka daljna, pozab-

* Nada Gaborovič, *Kariatide*. Obzorja, Maribor 1969.

ljena preteklost, ki pa nima več posebnega vpliva na emocionalne podobe sedanjih ljudi. Na drugi strani pa se ta roman tesno povezuje s prejšnjim opusom Nade Gaborovič. Tudi tu gre za erotiko, ki je poglavitna tema njene izpovednosti in tisto njeno pisateljsko jedro, okrog katerega se objektivne situacije pojavljajo le ko manj pomembna lupina. Potemtakem gre pri Nadi Gaborovič za erotiko kot za najpomembnejši eksistencialni fenomen in vse njeno delo so bolj ali manj variacije na isto temo. Erotika ima v teh različnih variantah različne funkcije, je lahko očiščevalna ali mučna, lahko oživlja ali uničuje, osrečuje ali onesrečuje, vedno pa je to čustvo pri pisateljičinih junakih (ali junakinjah) globoko, močno in za zmeraj usodno.

Roman Kariatide je roman žensk. Na nezgodnem oddelku neke bolnišnice se znajdejo v isti sobi in po naključju dve od njih spoznata, da sta povezani z istim moškim. Gre za nekoliko razkrojeno zakonsko ženo, ki je njen zakon že zdavnaj načet, in za ljubico, ki

ob istem moškem doživlja svojo življenjsko ljubezen in zdaj pričakuje otroka. Gre tedaj za navaden ljubezenski trikotnik, ki pa je navaden le kot pogosten pojav, v romanu pa se razteza v široke psihološke dimenzije in v drhtečo občutljivost medsebojnih človeških odnosov. Treba je priznati, da je pisateljica iz tega, na zunaj vsakdanjega pojava mnogo napravila. Pokazala je dober smisel za vživljanje v psiho čustveno prizadetih ljudi, razodela je temno neutešenost človeškega srca, izoblikovala je nekaj ženskih podob, ki vsaka po svoje izpričuje avtoričina spoznanja o problemu. Na drugi strani pa jo je ravno ta ozki okvir treh zaprtih, izoliranih individualnosti toliko utesnjeval, da je zaradi njega celotna atmosfera romana nekam zožena, odmaknjena v nekakšno družbeno nedoločnost, to celo bolj kot v prejšnjih tekstih, kar jih je že priteklo izpod peresa Nade Gaborovič. Z drugimi besedami: roman Kariatide je izrazito navznoter obrnjen roman, v katerem so ljudje določeni samo po prelivanju notranjih čustvenih vzgibov, obstojnost zunanjih okoliščin pa je za pisateljico prav tako dosledno nezanimiva, kot je zanimiva in vseobvladujoča njena pisateljska erotika.

Roman Nade Gaborovič je tedaj izključno usmerjen v razkrivanje ženske psihe in čustvenosti. Ta čustvenost je v ideji romana tako poudarjena in celo usodna, da se že bliža teatralični, nenaravni in bolester hipohondriji, poleg tega pa ravno ta usodna čustvenost bistveno ločuje oba spola med seboj. Vsako žensko močno zadeneta čustvo in pomanjkanje toplote, ženska se z nobenimi nadomestki ne more izkopati iz svojega čustva in materinstva, noben razum je ne more odrešiti in zaradi vsega tega je nujno, da na koncu mora doživeti čustveni brodolom. Moški so po pisateljičinem mnenju dosti mirnejši in celo plitkejši, po vznemirljivih doživetjih gredo v gostilno, si poplaknejo

grlo z vinom in začno na novo. Toda v vrednotenju obeh spolov gre pisateljica še naprej. Ženske namreč zaradi te notranje intenzitete in zaradi končnega spoznanja, da ni nikjer utešitve, postajajo tudi trdnjše in odpornejše. Severjeva žena Roža, ki že mora prepuščati moža drugi, takole razlaga ta pisateljčin nazor: »Sicer pa smo ženske neuničljive, kratko malo ustrojilo nas je tako, ker nekdo mora imeti odpornost v sebi, dedci je nimajo, zato pač teptajo po nas, me pa vstanemo, ožmejo nas, me pa le še živimo naprej, raztrgajo nas, me pa se pokrpamo in skušamo po najboljših močeh živeti v tem usranem vsakdanu.« Res je, da te besede prihajajo iz razočarane in nekoliko ekstravagantne zakonske žene, vendar točno izražajo celotno ozračje, v kakršnem se ta roman dogaja. Ti avtorični pogledi so lahko celo pristni in avtentični, toda v glavnem nas ne morejo prepričati. Povezujejo se daleč nazaj s tistimi romantičnoliterarnimi stališči, po katerih je ženska kot izrazito pasivno bitje na milost in nemilost prepuščena moški trdosrčnosti, nerazumevanju in neplemenitosti. Nekaj anahronističnega, skoraj pozabljenega je v teh pisateljčinih meditacijah, ki se dostikrat slabo skladajo z nemirnim prepletanjem in križanjem našega življenja. Slabo se skladajo ravno zatagadelj, ker dostikrat (a ne vedno) temeljijo na preprosti polarizaciji dobrega in zlega globokega in površnega, ženskega in moškega.

Toda pisateljica ne ostane le pri tej konvencionalni ženski čustvenosti in žrtvovanosti, ampak vsaj v eni od vseh teh tragičnih ženskih postav gre še dalje, gre v pravo nagonsko silo, v ekscesivnost tiste vrste, ki človeka vrača nazaj k najbolj prvobitnemu osmišljevanju sebe. Sestra Irena, ki nikdar ni bila mati, hodi zdaj naskrivaj dojit tujeja otroka, samo da bi zadostila tistemu materinstvu v sebi, iz katerega se ne more rešiti z nobenimi drugimi

sredstvi. Ta njena huda ekscesivnost prehaja že v patološko težnjo po zadostitvi nagona in to je sedaj skrajna posledica vseh teh ženskih lastnosti, to je skrajni brodolom, ki po nekih naravnih zakonitostih mora prizadeti človeka, v našem primeru seveda samo žensko, kadar se znajde onkraj normalne življenjske temperature.

Roman Kariatide pa ima tudi nekaj prav dobrih lastnosti. Fabula je skrbno, premišljeno grajena in se organsko vrašča v pisateljčin meditativno-izpovedni sistem. Slog je uglajen, dokaj inventiven ter intelektualno izbrušen in priča o tem, da bi bila pisateljica sposobna napisati kaj boljšega, samo ko bi znala prodroneje gledati navzven in zajemati življenje v njegovi objektivni polnosti. V splošnem ta roman ostaja na ravni prejšnjih pisateljčinih tekstov, nemara celo ne izpolnjuje vseh tistih pričakovanj, ki jih je Gaborovičeva s svojo hitro uveljavitvijo pred kakimi desetimi leti položila pred našo literarno javnost.

Jože Šifrer

NADA MATIČIČ, LJUDJE Z RDEČIM NEBOM

Za roman Nade Matičičeve Ljudje z rdečim nebom je še vedno značilna takšna eksotična družba, kakršno je pisateljica pred slabimi desetimi leti predstavila v romanu Gozd je onkraj hriba, le da je ta družba sedaj nekoliko trdneje povezana s svojim časom in prostorom. A četudi se roman dogaja v tako strahovito realnem času, kot je bilo obdobje druge svetovne vojne, in četudi prinaša nekaj stvarnih detajlov iz tega časa, je vendar ambient še vedno napolnjen z nenavadnimi postavami, ki samo z eno nogo stojijo v strahoti stvarnega dogajanja, z drugo

* Nada Matičič, Ljudje z rdečim nebom. Izdala Mladinska knjiga v Ljubljani 1970.